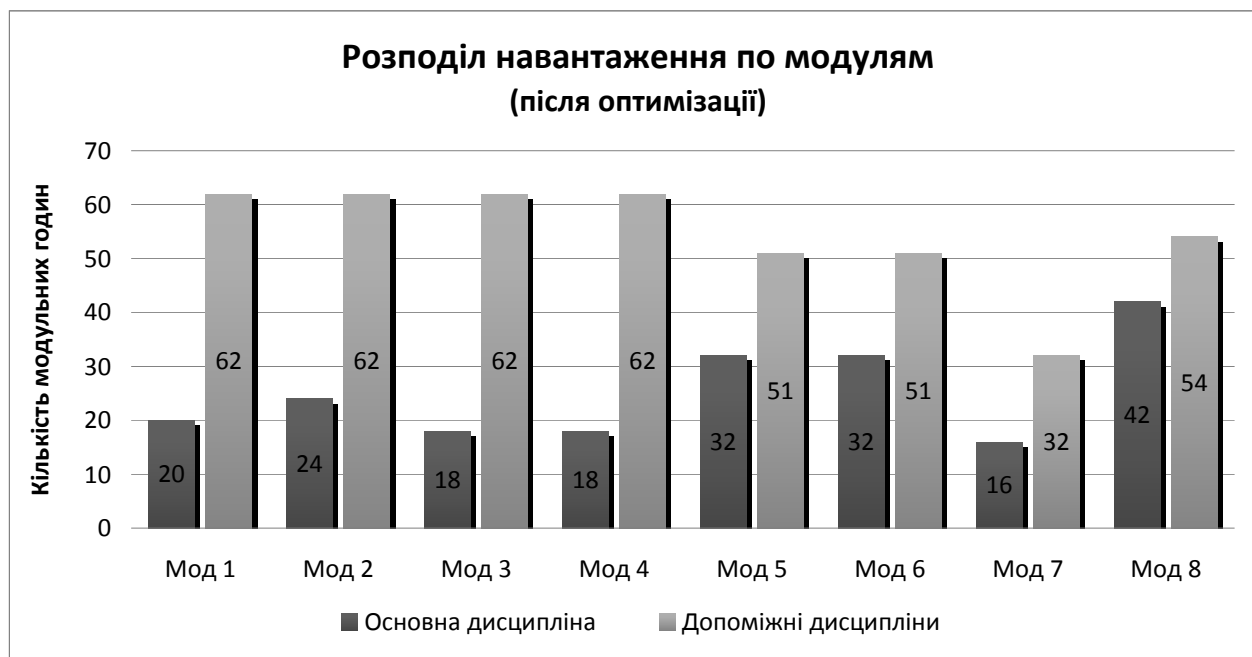

Схема 2.

Література

1. Алексеева Л.Н. Формирование гибкого содержания образования и обучения в средних специальных учебных заведениях. Автореф. дис. канд. тех. наук. – Москва, 1997.
2. Каган В.И., Сычеников И.А. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе. – Москва, 1987.
3. Леонтьев Л.П., Гохман О.Г. Проблемы управления учебным процессом. Рига, 1984, с. 24-62.
4. Овчинников А.А., Пучинский В.С., Петров Г.Ф. Сетевые методы планирования и организации учебного процесса. – М.: «Высшая школа», 1972. –157с.
5. Held M., Karp R.M. A Dynamic Programming Approach to Sequencing Problems. // J. Soc. Indust. and Appl. Math. 10NN1 (1960), p. 196-210.
6. Никитин А.В. Вопросы оптимального составления учебных планов и программ. Дисс. канд. тех. наук. Москва, 1969. – 179 с.
7. Овчинников А.А., Пучинский В.С., Петров Г.Ф. Сетевые методы планирования и организации учебного процесса. М.: «Высшая школа», 1972. – 157с.
8. Сумароков Л.Н., Романенко А.Г., Мухин Э.В. В целях оптимизации обучения. // Вестник высшей школы, №2, 1968.

УДК 378.147+78.07+786.2

Ролінська О.Г.

ЕВРИСТИЧНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

У статті розроблено методи, які спонукають студентів до застосування евристичних прийомів, сприяють формуванню їх здатності навчатись за законами евристики.

Ключові слова: *евристичні методи, евристичні прийоми, вчитель музики.*

In the article developed methods that motive students to use heuristical methods, encourage their able teaching by heuristical orders.

Keywords: *heuristic methods, heuristic techniques, music teacher.*

У Древній Греції евристика розглядалася як система навчання шляхом застосування наведених питань, як сукупність логічних прийомів та методичних правил теоретичного дослідження у відшукуванні істини, як метод навчання, що сприяє розвитку винахідливості, активності.

Евристичні методи – це спеціальні методи, що використовуються в процесі відкриття нового. Наука, яка вивчає продуктивне творче мислення, називається неврологією від грецького слова *heurisko* – відшукою, відкриваю. Евристичні методи зазвичай протиставляються формальним методам, котрі спираються на точні математичні моделі.

Евристичні методи спрямовуються на скорочення часу у вирішенні завдань шляхом перебору варіантів і використовуються як індуктивні методи. Проблема застосування евристичних методів є частиною проблеми активізації навчальної діяльності, вона тісно пов'язана з пізнавальною активністю, її мотиваційною характеристикою. Завдяки універсальній та величезній значимості евристичних методів і прийомів, евристика сьогодні розглядається як самостійна наука.

У процесі дослідження нами були розроблені *методи*, які сприяють формуванню у студентів здатності навчатись за законами евристики, а саме:

- метод педагогічної акцентуації;
- метод довільного переформулювання художньої проблеми;
- метод індуктивного опрацювання музичного матеріалу;
- метод реверсного наведення на евристичний пошук;
- метод індивідуальної адаптації евристичних прийомів.

Метод *педагогічної акцентуації* полягає у спрямуванні спільної діяльності педагога і студента на виокремлення із комплексу, із сукупності об'єктів ключового, найсуттєвішого, найзначущого. Важливо, щоб під час його застосування, студенти могли зосередити увагу на потрібному напрямі діяльності, визначитись у орієнтирах подальшого евристичного пошуку.

Педагогічна акцентуація у класі фортепіано передбачає підкреслення часткового завдання (підзавдання), творчої складової вирішення основної художньої проблеми. Зокрема, застосовуючи евристичний прийом «Виявлення суперечностей» в процесі аналізу музикознавчої і методичної літератури, доцільно вичленити питання, пов'язані із завданнями, які вирішуються під час роботи над розучуванням твором. Наприклад, ознайомлення студента шляхом вивчення методичної літератури з різними способами розвитку фортепіанної техніки має опосередковуватись зосередженням на тих проблемах, які відбивають різні погляди вчених-методистів та педагогів-практиків. Зокрема, студенти мають свідомо проаналізувати переваги і вади методу уповільненого, «сильними пальцями» опрацювання технічно ускладненого фрагменту, тобто виявити суперечності у методичних підходах, поставивши тим самим перед собою педагогічну проблему. Подальша робота, завдяки звертанням до методу педагогічної акцентуації, зосереджує студента на тих питаннях, які можуть бути безпосередньо застосовані в його практичній роботі над виконавською технікою. Розглянемо для прикладу, яким чином допомагає метод педагогічної акцентуації застосуванню таких прийомів, як «Доповнення», «Реконструкція відомого», «Художнє перебільшення», «Імпровізаційний пошук», «Художня трансляція».

Евристичний прийом «Доповнення» в контексті застосування методу педагогічної акцентуації набуває особливої дієвості при виокремленні, підкресленому усвідомленні студентами характерних ознак художнього об'єкту. Припустимо, що педагог зосереджує увагу студента на ролі «tempo rubato» у виконанні Мазурки до-дієз-мінор Ф.Шопена. Далі перед студентом висувається питання: «Які ще, додатково, засоби музично-виконавської виразності могли б збагатити Ваше виконання?» (Очікувана відповідь: «Застосування динамічної гами відтінків в межах від pianissimo до mezzo-forte, досягнення образного контрасту між середньою та крайніми частинами», досягнення інтонаційної виразності у виконанні мелодичної лінії тощо). Педагогічна акцентуація в даному випадку спонукає студента до застосування евристичного прийому «Доповнення», що активізує художнє мислення студента в напрямку пошуку додаткових засобів збагачення інтерпретації до основного виконавського підходу - виконання rubato.

Педагогічна акцентуація як метод ефективного впровадження прийому «Реконструкція відомого» активно спрацьовує при звертанні уваги студентів на можливості інваріантного вирішення художнього завдання. Виявляючи ключові моменти різних інтерпретацій того самого твору, педагог стимулює творче мислення студентів у напрямку внесення коректив до власно створеної інтерпретації музики.

Особлива атмосфера єдності зусиль педагога і студента в процесі застосування методу педагогічної акцентуації досягається при застосуванні евристичних прийомів «Миттєве створення», «Вибір кращого вирішення художньої проблеми». Зосередження уваги на ключових моментах імпровізації, на виявленні найзначущих моментів вирішення художньої проблеми рельєфно висвітлює творче завдання у свідомості студента, сприяє зосередженню його уваги на евристичній діяльності.

Метод педагогічної акцентуації містить також потужний ресурс заохочення студентів до застосування евристичного прийому «Художнє перебільшення». Завдання педагога - надати можливість студенту виокремити, зосередити увагу та тих складових інтерпретаційного опрацювання твору, які можуть бути подані рельєфно, підкреслено, акцентовано, але так, щоб не зруйнувати цілісність виконавської концепції, не вийти за межі хорошого смаку у інтерпретації музики.

Одним із ефективних прийомів евристичної діяльності, який доцільно застосовувати у фортепіанному навчанні студентів, слід вважати «Художню трансляцію», що стосується, зокрема, проведення художніх аналогій і паралелей. Яким чином метод педагогічної акцентуації може активізувати застосування вказаного прийому? В чому полягає механізм дії педагогічної акцентуації?

У процесі дослідження доведено, що підкреслено-виокремлене сприйняття студентом художньо-образних деталей твору, а також засобів виразності, які використав композитор, художник або поет для втілення свого творчого задуму, сприяють активізації евристичного пошуку студентів. Зокрема було встановлено, що завдання «Підібрати поетичні чи образотворчі аналогії до розучуваного твору» часто наштовхується на недосконале розуміння студентом сутності завдання. Нерідко студенти при проведенні художніх аналогій орієнтуються виключно на тему, назву твору, не беруть до уваги характер застосування тих чи інших засобів виразності. Метод педагогічної акцентуації, що якраз і передбачає підкреслене сприйняття із сукупності художніх характеристик потрібної, вичленування ключових ознак, дозволяє зосередити увагу студента на важливих моментах мистецького творення і тим самим зорієнтувати художньо-евристичний пошук у потрібному напрямку.

Наведемо приклад із дослідницької практики. Студенту, що готувався до проведення у школі уроку з педагогічної практики, було запропоновано підібрати візуально-художні аналогії до розучуваного на даний момент «Прелюду» до-дієз-мінор С.Рахманінова. Звернувшись до одного зі шкільних підручників з предмету «Музичне мистецтво», студент запропонував як візуально-художню аналогію до музики архітектурне вирішення Володимирського собору у Києві. Намагаючись спростувати слухність наведеного студентом художнього уподібнення, викладач акцентував увагу на наявності драматичного відтінку настрою у музиці С.Рахманінова і відсутнього подібного вирішення у архітектурі духовної споруди. Таким чином акцентуація одного з аспектів художнього образу дала можливість студенту зосередити увагу на евристичному пошуку потрібних, художньо виправданих відтінків художньої інтерпретації розучуваного в даний момент твору.

Метод довільного переформулювання художньої проблеми.

Цей метод застосовується з метою спонукання студентів до усвідомленого використання евристичних прийомів у фортепіанному навчанні. Сутність його полягає у цілеспрямованій видозміні словесного означення художньої проблеми, яка вирішується на уроці з метою зробити знайоме незнайомим і на цій основі активізувати евристично – інтуїтивний спосіб вирішення проблеми. Потреба у впровадженні методу у практику фортепіанного навчання за евристичним типом зумовлена недостатнім досвідом студентів у застосуванні прийомів евристичної діяльності. Студенти часто не до кінця розуміють, в чому зміст вимог, що висуваються до них на уроці, чого очікує від них викладач, переслідуючи цілі евристичного навчання, не всі і не завжди студенти одразу усвідомлюють зміст і способи

застосування евристичних прийомів. Для подолання подібних непорозумінь, для того щоб прояснити студентам сутність і мету втілення евристичних прийомів у навчання, сформувавши вміння застосовувати евристичні прийоми використовується метод довільного переформулювання художньої проблеми. Так, питання «Чим можна замінити?», характерне для евристичного прийому «Заміна» можна переформулювати у такий спосіб: «Що можна використати замість цього?», завдання: «Підкреслити найхарактерніші художні деталі твору» при застосуванні прийому «Художнє перебільшення» доцільно переформулювати: «Які моменти музичного твору мають привернути увагу дітей під час його слухання?» або «Які засоби виразності відіграють найвагомішу роль у створенні трактовки музичного образу?». У першому випадку увага студента опосередковується потребами майбутньої діяльності, студент входить у роль учителя, тим самим за ним залишається ініціатива у вирішенні художньої проблеми, інтенсифікується евристичний пошук, а у другому – можлива незрозумілість застосування евристичного прийому «Художнього перебільшення» набуває конкретного змісту і смислу, пов'язаного із створенням інтерпретації розучуваного твору.

Метод переформулювання художньої проблеми доцільно розглядати також в контексті застосування прийомів «Виявлення суперечностей», «Реконструкція відомого», «Художня трансляція» з метою конкретизації напрямку евристичного пошуку, застосування своєрідної «педагогічної підказки». Навіть при застосуванні прийому «Миттєве створення», де, здавалось би, не підлягає сумніву творче спрямування дій студента, переформулювання художньої проблеми як метод спонукання студентів до застосування евристичних прийомів, справляє позитивний ефект. Так, завдання: «Зімпровізуйте два-три зразки маршової музики, під яку діти мають входити до класу на урок музики» з метою його спрощення педагог може переформулювати таким чином: «Я наведу для прикладу кілька фрагментів маршової музики. З'ясуйте відмінності між ними і спробуйте, орієнтуючись на наведені зразки, зімпровізувати власні».

Метод *індуктивного опрацювання евристичних прийомів* передбачає розгляд окремих випадків опрацювання навчального матеріалу, яке має «навести» на вирішення узагальненої художньої проблеми. Зазначений метод викликаною недостатньою сформованістю у студентів, особливо тих, що навчаються на перших-других курсах, узагальненими способами мислення. Підводячи студента до вирішення часткової проблеми, викладач загострює його увагу на можливості подібних евристичних дій в умовах розширеної сфери діяльності. Процес оволодіння різними евристичними прийомами в разі потреби може мати кілька стадій, де кожна наступна передбачатиме більший ступінь узагальнення порівняно із попереднім. Так, «Виявлення суперечностей» може спочатку стосуватись опрацювання однієї запропонованої викладачем художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору, далі – виявлення вад у кількох зразках і, нарешті, студента можна підвести до узагальненого з'ясування можливих негативних способів здійснення художньо-педагогічної інтерпретації. Ще один приклад. Від критичного осмислення застосованої учителем ускладненої, незрозумілої дітям певного віку мови, скажімо під час спостереження окремого уроку в процесі педпрактики, студента слід навести на узагальнення педагогічної проблеми щодо необхідності надання вербалізації музичного твору образного характеру при роботі зі школярами, уникнення незрозумілої дітям певного віку музикознавчої ускладненої термінології, необхідності знайти засоби зацікавлення учнів слуханням того чи іншого твору.

Особливо рельєфно дія методу індуктивного засвоєння евристичних прийомів виявляється у таких різновидах навчальної діяльності як читання з аркушу, ескізне опрацювання музичних творів, підбирання за слухом, елементарна композиторська творчість.

Метод *реверсного наведення на евристичний пошук*.

Новий етап оволодіння студентами евристичними прийомами діяльності у процесі фортепіанної підготовки зумовлюється впровадженням методу реверсного наведення студентів на евристичний пошук. Цей метод зорієнтований на вирішення художньої проблеми у зворотньому напрямку, від усвідомлення результату до пошуку способів

вирішення цієї проблеми; Наприклад, студенту пропонується інтерпретація музичного твору і висувається завдання – знайти способи створення цієї інтерпретації. Можлива ще й інша дія реверсного наведення, яка полягає у виявленні протиріч у вирішенні навчальної проблеми, тих протиріч, що зумовлюються використанням того чи іншого евристичного прийому. Скажімо, при виборі музичних творів до власного навчального репертуару застосовується евристичний прийом «Доповнення». Викладач, обговорюючи зі студентом результат – обраний репертуар – доводить, що застосування евристичного прийому «Доповнення» не дало бажаного ефекту. Наприклад, обрані до складу навчального репертуару твори носять одноманітний характер, не враховано потреби жанрового різноманіття репертуару, або обраний репертуар не містить можливостей технічного зростання студента. Висновок, до якого має прийти студент спільно із викладачем – прийом «Доповнення» використано не повною мірою, не зроблено достатнього перегляду, осмислення репертуару з боку вище вказаних моментів. Отже, до умов застосування прийому треба внести певні уточнення, зокрема передбачити доповнення репертуару згідно недостатніх моментів, що були виявлені в результаті застосування прийому, а саме – необхідно звернути увагу на вибір творів, різних за характером, передбачити введення до навчального репертуару творів різних жанрів тощо. Метод реверсного наведення може бути зреалізований шляхом підбирання контрприкладів, доказів «від протилежного». Так, опрацьовуючи зі студентом евристичний прийом «Заміна» в процесі підбирання акомпанементу до мелодії, викладач у разі потреби може продемонструвати негативні наслідки застосування цього прийому, наприклад, неправомірного зосередження уваги студента на одноманітних типах акомпанементу, відсутності художнього різноманіття. Евристичний прийом «Заміна» в процесі застосування реверсного наведення на евристичний пошук має спонукати студента до пошуку нових умов застосування вказаного прийому.

Метод *індивідуальної адаптації евристичних прийомів*.

Означений метод зорієнтовано на забезпечення творчого самовизначення студента відповідно до його евристичних можливостей. Пошуково-творча діяльність значною мірою залежить від особистісних якостей, ігнорувати цю обставину означає формалізовано, поза врахуванням індивідуально-творчого потенціалу залучати студентів до застосування евристичних прийомів.

Вибудова власного досвіду навчання з опорою на особистісні якості учня – одна з центральних проблем сучасної педагогіки. Вирішення її в контексті фортепіанного навчання майбутніх учителів музики за евристичним типом передбачає розробку індивідуальних важелів спонукання студентів до застосування евристичних прийомів, пристосування цих прийомів до можливостей студентів, знаходження індивідуально опосередкованих способів взаємодії зі студентами з використанням евристичних прийомів.

Метод індивідуальної адаптації евристичних прийомів спрямовано на пристосування їх до творчих індивідуальних можливостей кожного студента. Діапазон застосування евристичних прийомів досить широкий, він включає такі характеристики як інтенсивність, частота, сфера прояву. В процесі нашого дослідження прослідковано, яким чином, стосовно яких характеристик і параметрів можуть бути індивідуально адаптовані вище зазначені прийоми евристичної діяльності. Було з'ясовано, що прийом «Виявлення суперечностей» може бути ефективно застосований у роботі зі студентами з розвинутим критичним мисленням. Якщо ж студент схильний все приймати на віру, засвоювати навчальний матеріал, не сумніваючись в його позитивній оцінці, намагаючись без вагань і роздумів сприйняти, взяти до відому викладені будь-яким автором позиції, викладач мусить активізувати критичність сприйняття студента шляхом постановки питань, створення проблемних ситуацій тощо.

Дію евристичного прийому «Заміна» в тому разі, коли студент не схильний шукати додаткові способи вирішення завдання, можна підсилити шляхом видозміни завдання у напрямку його звуження, конкретизації тощо. Далеко не всі студенти однаково інтенсивно використовують прийом «Реконструкція відомого». Як показали наші систематичні спостереження, тут на заваді стає насамперед здатність студента до комбінування ідей. Щоб уникнути прорахунків, необхідно розширити сферу евристичного пошуку студента, надати

йому можливість діяти у ширшому просторі репертуарних знань, урізноманітнити ознайомлення з неоднаковими трактовками того самого твору тощо.

Практика показує, що такі евристичні прийоми, як «Вибір кращого», «Знаходження подібного» порівняно легко засвоюються студентами. Причина цього, очевидно, полягає у розповсюдженості в сучасній практиці фортепіанного навчання цих прийомів, студенти більш обізнані і мають ширшу практику діяння в цьому напрямку. Проте і тут можна спостерігати індивідуальні відмінності у застосуванні прийомів, які пов'язано із здатністю студентів до знаходження суттєвих ознак художнього явища. Індивідуальну роботу слід вести у напрямку зосередження студентів на головному, уміння відрізнити провідне від другорядного тощо.

Особливо широкий діапазон відмінностей ми спостерігали у застосуванні евристичного прийому «Миттєве створення». Ряд студентів (незначна кількість) застосовують його без видимих ускладнень, вільно, легко, без напруги. Більшість же студентів всіляко уникають застосування прийому «Миттєве створення». Аби спонукати їх до евристичних дій шляхом імпровізації, необхідно широко застосовувати психологічну підтримку найменших спроб вирішення художньої проблеми шляхом миттєвого пошуку.

І нарешті, застосування прийомів евристичної діяльності «Художня трансляція» і «Художнє перебільшення» найчастіше утруднюється у тих студентів, які замикаються на музичному матеріалі, мають обмежену мистецьку ерудицію, не цікавляться іншими видами мистецтва. Природно, аби залучити таких студентів до результативного застосування вказаних прийомів, необхідно ліквідувати прогалини у їх художній обізнаності, ширше застосовувати художні аналогії, спонукати студентів до художнього пізнання у широких межах.

Ми розглянули лише деякі можливості втілення індивідуально – диференційованих підходів у застосуванні студентами евристичних методів. Наступні наукові розвідки мають сягати таких педагогічних важелів індивідуалізації як сформованість інтересу студентів до певного роду діяльності, можливості педагогічного оцінювання у активізації евристичної діяльності студентів, розширення досвіду застосування тих чи інших прийомів.

Література

1. Боднарук І.М. Педагогічні умови організації методичної підготовки майбутніх вчителів музики в процесі педагогічної практики: Автореф. дис...канд. пед. наук. – К., 2006. – 19с.
2. Лісовий В.А. Формування у майбутніх учителів музики дослідницької позиції в здійсненні професійної діяльності. Автореф. дис. ...канд. пед. наук. – Одеса, 2004. – 16с.
3. Падалка Г.М. Педагогика и логика. / Под ред. Г.П. Щедровицкого. М.: Касталь, 1993. – 415с.
4. Пушкин В.Н. Эвристика – наука о творческом мышлении. – М., 1967. – 272с.
5. Слостенин В.А. Совершенствование методической подготовки студентов педагогических вузов / Материалы научно – практической конференции. – М.: МОПИ, 1972. – 311с.

УДК373.3.016:78

Кузнецова О.А.

ІСТОРИЧНЕ КОРИННЯ МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ТА ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття посвячена проблеме просветительской деятельности учителя музыкального искусства. Автор рассматривает историко-теоретические аспекты музыкального просветительства, основные составляющие подготовки учителя музыки.

Ключевые слова: *музыкально-просветительская деятельность, духовная культура, учитель музыкального искусства.*